

**Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.007.101 у Національній
академії внутрішніх справ,
доктору юридичних наук,
професору кафедри цивільно-
правових дисциплін Національної
академії внутрішніх справ
Чурпіті Ганні Вікторівні**

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук,
старшого наукового співробітника, в.о. завідувача лабораторії захисту
суб'єктивних прав відділу проблем приватного права Науково-дослідного
інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України Бобрика Володимира Івановича на дисертацію
Смірної Віки В'ячеславівни
«РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЗА УЧАСТЮ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ»,
подану до захисту до спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.101 у
Національній академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми

Дисертація Смірної В. В. присвячена теоретичним та практичним питанням, що виникають в процесі розгляду цивільних справ за участю присяжних. Не виникає сумнівів, що забезпечення справедливого та неупередженого судового захисту прав та свобод громадян є однією з основних засад розвитку демократичних країн, а доступ до правосуддя є невід'ємним елементом права на справедливий судовий розгляд.

Вектор подальшого розвитку судової системи спрямований на підвищення ефективності правосуддя, зокрема шляхом подальшого впровадження та розширення компетенції суду присяжних у цивільному судочинстві. Безпосереднє залучення громадян до участі у здійсненні правосуддя є засобом підвищення довіри суспільства до судової гілки влади, додатковим інструментом громадського контролю за судовим розглядом і, головне, конституційно закріпленим правом кожного пересічного

громадянина.

З 2004 року присяжні залучаються до розгляду справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною, поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, справ про усиновлення, надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу. Проте досвід залучення присяжних до участі у розгляді цих справ окремого провадження продемонстрував, що існуюча модель суду присяжних не здатна виконувати покладених на неї першочергових завдань, а тому постає питання щодо подальшого реформування існуючої моделі залучення громадян до судового розгляду у цивільному судочинстві.

І хоча проблематика залучення присяжних до здійснення правосуддя не є новою, більшість наукових досліджень були присвячені кримінальному судочинству, а комплексних наукових досліджень розгляду цивільних справ за участю присяжних до цього часу не було.

Саме тому дослідження наукових і практичних правових проблем, пов'язаних із розглядом цивільних справ за участю присяжних має важливе значення для подальшого розвитку науки цивільного процесуального права і цивільного процесуального законодавства. Наведені обставини свідчать про належний ступінь актуальності обраної теми дисертації та її відповідність сучасним викликам та актуальним проблемам судової реформи в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Переважає більшість сформульованих в дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій вбачаються належним чином обґрунтованими. Це впливає з високого теоретичного рівня проведеного дослідження, цілісного, послідовного та логічного викладення результатів дослідження в дисертації, правильного вибору методології та методів дослідження, опрацювання

значного масиву літературних та інших джерел, а також впровадження результатів дослідження в правозастосовну та навчально-методичну діяльність.

В ході дослідження здобувачка використала комплекс філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання. В роботі широко використано формально-логічні методи (аналізу, синтезу, конкретизації, узагальнення, аналогії), системно-структурний метод, метод моделювання, історичний метод, статистичний метод, порівняльно-правовий метод та інші.

Здобувачка докладно та всебічно проаналізувала праці багатьох вчених-процесуалістів, у т.ч іноземних, статистичні дані Державної судової адміністрації, акти законодавства України та деяких інших країн з досліджуваної проблематики. Дисертанткою широко використано судову практику для демонстрації протиріч і прогалин в процесуальному регулюванні розгляду справ окремого провадження за участю присяжних.

Авторка приділила значну увагу дослідженню процесуального статусу присяжного у цивільному судочинстві, встановленню його прав та обов'язків, гарантій та відповідальності, виявленню основних недоліків законодавчого регулювання розгляду справ окремого провадження за участю присяжних та встановленню можливих шляхів їх усунення. В цілому теоретична, нормативна та емпірична бази дослідження є достатньо ґрунтовними та свідчать про достатню глибину наукових знань і вмінь здобувачки, а також проведеного нею наукового пошуку при підготовці дисертації.

В роботі переважно коректно використовується понятійний апарат науки цивільного процесу. Більшість сформульованих у дисертації положень, висновків і рекомендацій відзначаються достовірністю й переконливістю. Також вони цілком відповідають обраній темі дослідження. Наукові положення дисертації спрямовані на удосконалення процедури судового розгляду цивільних справ за участю присяжних. Викладені в дисертації наукові здобутки відповідають нинішньому рівню процесуальної науки в Україні та світі та привносять певний вклад в її розвиток.

Дисертаційна робота та її результати мають не лише теоретичне, а й практичне значення, адже вони використані та можуть бути використані у:

правотворчості при розробці та аналізі проєктів законів та інших актів законодавства, спрямованих на удосконалення цивільного судочинства й порядку розгляду цивільних справ за участю присяжних. Варто наголосити на тому, що за результатами дисертаційного дослідження авторкою сформульовані пропозиції про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, Сімейного кодексу України, Закону України «Про судоустрій і статус судів»;

правозастосуванні під час судового розгляду справ окремого провадження за участю присяжних, а також під час формування та складання списків присяжних. Слід відмітити впровадження результатів дисертації в практичну діяльність Міністерства юстиції України і Київського районного суду м. Одеси, що підтверджується відповідними актами впровадження;

навчальному процесі під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне процесуальне право України», «Актуальні проблеми цивільного процесу України», а також для розроблення та підготовки підручників, посібників, практикумів, навчальних програм, навчально-методичних матеріалів, курсів лекцій із відповідної тематики.

Новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Як зазначено в дисертації, ця робота є першим комплексним дослідженням, в якому на підставі аналізу теоретичних підходів до встановлення правового статусу присяжного, його прав та обов'язків, а також практики застосування відповідних процесуальних норм права розкрито особливості цивільного процесуального статусу присяжних, досліджена проблематика залучення присяжних до розгляду справ окремого провадження, а також запропоновані можливі шляхи удосконалення та розширення компетенції присяжних у цивільному судочинстві України.

За результатами ознайомлення з науковими положеннями, які винесені на захист, слід зробити висновок про те, що всі вони володіють тим чи іншим

рівнем наукової новизни. З огляду на новизну, чіткість формулювання й значення для науки й практики особливо слід відзначити наступні авторські положення, висновки та рекомендації:

– визначення таких етапів розвитку інституту присяжних у цивільному процесі України: перший - формальне відновлення інституту народних засідателів (1996-2004 роки), за якого відбулося безпосереднє закріплення права громадян у здійсненні правосуддя шляхом участі в ньому народних засідателів; другий - впровадження інституту народних засідателів у цивільне судочинство України (2004-2017 роки); третій - період ліквідації інституту народних засідателів та впровадження інституту суду присяжних (2017 – сьогодні), основний зміст якого полягає в участі у правосудді таких представників громадянського суспільства, для яких юриспруденція не є основним родом заняття, і який характеризується не скільки сприянням професійним суддям при вирішенні цивільних справ, скільки в забезпеченні народної якості самого правосуддя;

– визначення кандидата у присяжні як особу, яка відповідно до процедури, встановленої законом включена до списку присяжних та відповідає вимогам, що висуваються до особи присяжного законом, однак ще не реалізувала своє право на участь у здійсненні правосуддя шляхом безпосереднього розгляду цивільної справи у суді;

– положення щодо доцільності залучення присяжних до розгляду справ про скасування усиновлення та визнання його недійсним за умови дотримання ними таємниці усиновлення, лікарської таємниці, таємниці особистого та сімейного життя осіб, які беруть участь у справі;

– з метою захисту прав присяжних при оскарженні судового рішення у зв'язку із прихованням кандидатами відомостей про себе і своїх близьких, зобов'язати сторони вказувати джерело отримання даних про особу присяжного, які стали підставою для оскарження рішення суду;

– правова позиція щодо відповідальності присяжних за невиконання покладених на них обов'язків у вигляді виключення присяжного зі складу

колегії присяжних та його усунення від розгляду справи, а також настання адміністративної відповідальності за злісне ухилення присяжного від явки до суду;

– положення по удосконаленню процедури формування колегії присяжних, спрямовані на упорядкування дій головуючого по наданню учасникам можливості опитувати кандидатів в присяжні та обмеження немотивованого відхилення питань, що ставляться учасниками, виключно за розсудом головуючого.

Всі положення, винесені на захист, необхідним чином відображені й обґрунтовані в дисертації.

Повнота викладу положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Основні положення, висновки і рекомендації дисертації відображені у 10 наукових публікаціях за темою дисертації, зокрема, у 5 наукових публікаціях у фахових юридичних виданнях, у т.ч. в 1 іноземному, 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, які опубліковані у відповідних збірниках. Всі зазначені в дисертації публікації здобувачки підготовлені нею самостійно. З їх аналізу вбачається, що зазначені праці повністю відображають положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації.

Відсутність порушення академічної доброчесності

З аналізу тексту дисертації та публікацій здобувачки факти порушення нею академічної доброчесності не встановлені. На всі численні використані джерела в дисертації та публікаціях є відповідні посилання. В дисертації здобувачка веде помірковані наукові дискусії з приводу окремих спірних питань, дотримуючись вимог академічного етикету й аргументовано викладаючи свою позицію. Дисертація відзначається оригінальністю,

самостійністю та наявністю авторського підходу до розв'язання окремих питань розгляду цивільних справ за участю присяжних в Україні.

Дискусійні положення та зауваження

Підкреслюючи в цілому належний науковий рівень даного дисертаційного дослідження й наукову новизну його результатів слід звернути й на деякі дискусійні моменти.

1. З аналізу дисертації вбачається, що дисертантка зосередилась на розгляді обраної нею теми лише в контексті чинного цивільного процесуального законодавства України, що передбачає участь присяжних лише при розгляді та вирішенні деяких категорій справ окремого провадження. Внаслідок такого підходу дисертантка фактично самоусунулась від наукової дискусії щодо доцільності розширення участі присяжних в цивільному судочинстві. Авторка лише пропонує розглядати за участю присяжних у порядку позовного провадження лише справи про скасування усиновлення та визнання його недійсним. Також в рамках цієї роботи можна було б приділити обмежену увагу проблемі доцільності/недоцільності залучення присяжних до розгляду й вирішення справ у адміністративному та/або господарському судочинстві. Розкриття вказаних питань дозволило б глибше з'ясувати правову природу участі присяжних в цивілістичних (некримінальних) видах судочинства.

2. Мета дослідження сформульована як «комплексний аналіз особливостей залучення присяжних до розгляду цивільних справ ...». Проте аналіз – це розкладання цілого складного явища на його складові, більш прості елементарні частини і виділення окремих сторін, властивостей, зв'язків. Аналіз не може бути метою наукового дослідження, адже є універсальним методом пізнання, що застосовується зокрема у науково-правових дослідженнях. Про використання методу аналізу в дисертаційній дослідженні вказується на стор. 45 дисертації. З огляду на це, формулювання мети дисертації слід визнати дещо некоректним. З аналогічних міркувань

некоректно сформульоване й завдання «проаналізувати еволюцію правового регулювання розгляду цивільних справ за участю присяжних в Україні та деяких зарубіжних країнах».

3. В роботі інколи вживаються не зовсім коректні словосполучення на кшталт «... цивільне процесуальне законодавство, яке регулює інститут присяжних ...» (стор. 22), «місцеві ради» (стор. 24) тощо. Так, загально визнаним в теорії права є визначення інституту права (правового інституту) як системи відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу (вид) однорідних суспільних відносин. З огляду на таке теоретичне підґрунтя, інститут присяжних не може об'єктом правового регулювання. Щодо терміну «місцева рада» слід зазначити, що, не зважаючи на його застосування в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», він не відповідає Конституції України (статті 140-141) і Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», відповідно до яких представницькими органами місцевого самоврядування є сільські, селищні та міські ради.

4. В дисертації обґрунтовано наукову позицію щодо необхідності наділення присяжних правом на викладення окремої думки у разі незгоди із прийнятим судовим рішенням (стор. 24). Проте така позиція є непослідовною, адже на стор. 211 дисертації вказується, що «присяжні під час розгляду справ окремого провадження і у випадку незгоди із прийнятим судовим рішенням викладають окрему думку на підставі ст. 35 ЦПК». Останнє твердження цілком відповідає нормам процесуального права. Так, згідно з частиною третьою статті 35 ЦПК України суддя, не згодний з рішенням, може письмово викласти свою окрему думку. При цьому в частині другій статті 24 ЦПК України вказується, що у випадках, встановлених цим Кодексом, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді. Із системного аналізу цих норм вбачається, що присяжні згідно з чинним

ЦПК України наділені, так само як і суддя, правом викласти свою окрему думку.

5. Непослідовними вбачаються висновки авторки щодо обов'язку подання присяжними декларацій відповідно до Закону України «Про протидію корупції». Так, в одному з положень, що виносяться на захист, вказується про удосконалення положення щодо обов'язків присяжних, а саме щодо віднесення присяжних до суб'єктів декларування відповідно до Закону України «Про протидію корупції». Натомість на стор. 86 і 132 дисертації обґрунтовано пропозицію звільнити присяжних від подання електронних декларацій, передбачених Законом України «Про запобігання корупції», оскільки таке декларування замість заохочення громадян до активної громадянської позиції щодо виконання функцій присяжного створює для них додаткове навантаження.

6. Потребує додаткового обґрунтування пропозиція дисертантки щодо застосування до присяжних за порушення правил поведінки у залі судового засідання або невиконання присяжним покладених на цього процесуальних обов'язків заходів процесуального примусу, а саме усунення від участі у розгляді справи шляхом виключення із складу колегії присяжних, адже така пропозиція зроблена без обґрунтування порядку застосування такого заходу та без врахування його правових наслідків.

Висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження. У своїй більшості вони стосуються дискусійних проблем і не применшують належного рівня цієї роботи, а також не впливають на її загальну позитивну оцінку й її наукову та практичну цінність.

Оцінка дисертації

Дисертація є завершеною науковою працею, що виконана на належному рівні, в якій на достатньому рівні розкрита тема дослідження. Її слід визнати самостійним дослідженням, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання науки цивільного процесу – визначення теоретичних та практичних

особливостей розгляду цивільних справ за участю присяжних в Україні. Результати дисертації в своїй сукупності свідчать про те, що вони є важливим і оригінальним особистим внеском її авторки в науку цивільного процесуального права.

Враховуючи викладене вище, є всі підстави стверджувати, що дисертація Смірної Віки В'ячеславівни «Розгляд цивільних справ за участю присяжних в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право», всім вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, встановлених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, і Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії Смірнова Віка В'ячеславівна за результатами публічного захисту заслуговує на присудження йому відповідного ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент:

**в.о. завідувача лабораторії захисту суб'єктивних прав
відділу проблем приватного права**

**Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,**

доктор юридичних наук,

старший науковий співробітник

В. І. Бобрик

